

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 378.2

В. М. Бараняк

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
доц. кафедри кримінального права і процесу
канд. хім. наук, доц.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ЕКСПЕРТОМ

© Бараняк В. М., 2015

Дослідження розглядає питання нормативно-правового регулювання та особливості організації і тактики взаємодії слідчого з експертом. Розглянуто принципи та елементи взаємодії, а також визначено її етапи. Проведено аналіз законодавства України у сфері судово-експертної діяльності щодо взаємодії слідчого з експертом.

Ключові слова: взаємодія, нормативно-правове регулювання, організація, тактика, слідчий, експерт.

В. М. Бараняк

НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ, ОРГАНИЗАЦИЯ И ТАКТИКА ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СЛЕДОВАТЕЛЯ С ЭКСПЕРТОМ

Рассмотрены вопросы нормативно-правового регулирования и особенности организации и тактики взаимодействия следователя с экспертом. Рассмотрены принципы и элементы взаимодействия, а так же определены его этапы. Проведен анализ законодательства Украины в сфере судебно-экспертной деятельности относительно взаимодействия следователя с экспертом.

Ключевые слова: взаимодействие, нормативно-правовое регулирование, организация, тактика, следователь, эксперт.

V. M. Baranyak

NORMATIVELY-LEGAL ADJUSTING, ORGANIZATION AND TACTICS OF CO-OPERATION OF INVESTIGATOR WITH AN EXPERT

Research is sanctified to consideration of questions of the normatively-legal adjusting and features of organization and tactics of co-operation of investigator and with an expert. Considered principles and elements of co-operation, and also her stages are certain. The analysis of legislation of Ukraine in the field of forensic science activity is made in relation to co-operation of investigator with an expert.

Key words: co-operation, normatively-legal adjusting, organization, tactics, investigator, expert.

Постановка проблеми. Від ефективності взаємодії слідчого з експертом (спеціалістом) значною мірою залежать успіх розслідування та попередження злочинів.

У зв'язку з цим особливого значення набуває питання організації тактичної та психологічної взаємодії між ними. Тактичні та психологічні особливості взаємодії слідчого з експертом вивчені

криміналістами недостатньо, а форми такої взаємодії, ще не знайшли чіткого правового закріплення у законах і відомчих нормативно-правових актах, що регулюють судово-експертну діяльність. Для повнішого висвітлення цього питання необхідно також застосувати понятійний апарат та методологію таких наук, як управління і організація праці та психологія.

Мета роботи – проаналізувати криміналістичну літературу щодо визначення поняття “взаємодія” та дослідити питання нормативно-правового регулювання, особливостей організації і тактики взаємодії слідчого з експертом.

Стан дослідження. Дослідженню питання взаємодії слідчого з експертом присвятили свої праці І. М. Сорокотягін, Р. С. Белкін, О. М. Порубов, М. О. Селіванов В. М. Шерстюк та ін. Висвітленню окремих аспектів професійної діяльності судового експерта розглядають праці Р. С. Белкіна, А. І. Вінберга, А. В. Дулова, І. Ф. Крилова, В. Я. Колдіна, А. Р.Шляхова, Я. М. Яковлева та ін.

Виклад основних положень. Взаємодія, як філософська категорія, відображає процеси дії об’єктів один на одного, їх взаємну зумовленість. Взаємодія визначає існування і структуру організації будь-якої системи, у т.ч. і кримінальної.

У сучасній криміналістичній літературі існує кілька визначень поняття “взаємодія”. Так, І. М. Сорокотягін вважає, що взаємодія – це узгоджена діяльність процесуально незалежних учасників попереднього розслідування, що передбачає доцільне поєднання їх ділових і особистих якостей та спрямована на ефективне розкриття і розслідування злочинів. Така взаємодія повинна ґрунтуватися на законі або підзаконних актах [3].

У підручнику для ВНЗ “Криміналістика” під редакцією Р. С. Белкіна взаємодія визначається як узгоджена діяльність в процесі встановлення істини у кримінальній справі [4].

О. М. Порубов відзначає, що під взаємодією необхідно розуміти співробітництво, яке ґрунтується на спільності мети і організоване так, що дії слідчого і експерта взаємно узгоджуються для досягнення найефективнішого результату у здійсненні завдань кримінального судочинства [5].

М. О. Селіванов відзначає, що взаємодія полягає в узгодженій діяльності із забезпечення успішного розкриття і розслідування злочинів кожною із сторін у межах своєї компетенції, властивими їй засобами та методами [6].

Спільною ознакою майже усіх наведених вище визначень поняття “взаємодія” є те, що вони трактують взаємодію, як узгоджену діяльність, яка спрямована на досягнення мети, виконання завдань або досягнення результату.

У зв’язку з цим необхідно звернути увагу на те, що саме мета визначає зміст взаємодії.

Мета взаємодії слідчого з експертом відповідає завданням кримінального судочинства і полягає у швидкому, повному та неупередженому розслідуванні злочинів, викриттю винних та забезпеченню правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнений до відповідальності, і жоден невинний не був покараний.

У деталізованому вигляді цілі взаємодії слідчого і експерта можуть бути визначені і систематизовані так:

1. Встановлення істини у справі:

- а) швидке і повне виявлення та розслідування злочинів;
- б) швидке і повне встановлення усіх обставин справи під час досудового розслідування.

2. Запобігання злочинам:

а) виявлення і розслідування скоєних злочинів. Отже, не тільки припиняється злочинна діяльність окремих осіб, що має важливе запобіжне значення, але і забезпечується невідворотність покарання;

б) виявлення і усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, в т.ч. злочинів конкретного роду, виду або скоєних в певний спосіб, за певних обставин тощо.

Отже, головною метою взаємодії є розслідування злочину.

Серед учени-криміналістів [4] поширена думка, що організація взаємодії складається з таких елементів, як:

- аналіз матеріалів кримінального провадження слідчим, визначення завдань, які потребують взаємодії та конкретних осіб чи установ, які будуть брати участь у взаємодії;
- оперативний обмін інформацією, що стосується стану і результатів роботи;
- корегування завдань взаємодії, роботи тих, хто бере у ній участь.

Етапи взаємодії слідчого з експертом можуть бути визначені так:

- попереднє вивчення експертом наданих матеріалів;
- підготовчі дії у випадках, коли експерт присутній на допиті або провадженні інших слідчих дій;
- провадження слідчої дії у присутності експерта і за участі експерта.

Перед тим, як розглянути взаємодію слідчого і експерта на кожному з цих етапів та визначити конкретні форми такої взаємодії, необхідно зазначити таке. Чинне кримінальне процесуальне законодавство покладає відповідальність за результати розслідування на слідчого. Статус слідчого визначає його спрямовуючу і керуючу роль у диференціації групової діяльності з розслідування злочину. Діяльність експерта повинна бути спрямована на виконання завдань, які ставить перед ним слідчий. Закон України “Про судову експертизу”, кримінальне процесуальне законодавство та відомчі нормативно-правові акти наділяють експерта досить широким спектром прав. Серед цих прав є право на експертну ініціативу, тобто право вказувати у висновку експертизи на факти, які мають значення для справи, про які йому не були поставлені питання.

Відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства слідчий призначає експертизу тоді, коли у ній виникає потреба, та проведення її на даний час тактично доцільне і можливе (тобто зібрані усі необхідні для цього матеріали кримінального провадження). Під необхідністю проведення експертизи розуміють потребу виконання певних питань за допомогою наукових, технічних або інших спеціальних знань. При цьому потрібно мати на увазі, що акти чи інші документи, зокрема відомчі, де зазначаються обставини, встановлені із застосуванням спеціальних знань, не можуть розглядатися як висновок експерта та бути підставою для відмови у призначенні експертизи, навіть якщо вони одержані на запит слідчого.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство надає обвинуваченому право бути присутнім під час проведення експертом окремих експертних досліджень і давати пояснення. Це право реалізується за клопотанням обвинувачуваного і з дозволу слідчого. Отже, однією зі сторін взаємодії слідчого з експертом є забезпечення гарантованих законодавством прав обвинувачуваного.

Слідчому, який організує взаємодію з експертом, необхідно пам'ятати про заборону під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому у проведення судової експертизи (ст. 4 закону України “Про судову експертизу”) [1].

Під час вибору слідчим експерта або експертної установи і формулювання експертної задачі йдеться не про взаємодію слідчого з експертом (оскільки відсутня постанова про призначення експертизи, яка є правовою основою для набуття експертом його процесуального статусу), а лише про взаємодію з особою, яка щось знає (спеціалістом). Формою такої взаємодії може бути отримання слідчим необхідної інформації у вигляді консультацій та під час особистого спілкування, залучення особи, що знає, в необхідних випадках як спеціаліста (відповідно до вимог ст. 71 КПК України). Формами взаємодії слідчого із особою, що знає, можуть також бути оперативно-слідчі групи та оперативно-тактичні комбінації [4].

Взаємодія слідчого та експерта на цьому етапі спрямована переважно на збирання та надання експерту нових матеріалів, необхідних для надання висновку. Слідчому, який організує виконання клопотання експерта потрібно пам'ятати про те, що експерту заборонено самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню. Відповідно до вимог ст. 69 КПК України, слідчий забезпечує експерту право ознайомлюватися з матеріалами кримінального провадження, які стосуються експертизи [2].

Аналізуючи питання взаємодії слідчого з експертом необхідно зупинитися на принципах та елементах цієї взаємодії, визначити її етапи.

До принципів взаємодії слідчого з експертом необхідно зарахувати:

- принцип законності. Тобто взаємодія слідчого з експертом повинна будуватися на чіткій правовій регламентації та проводитися відповідно до компетенції кожного з них;
- принцип цілеспрямованості. Цілями взаємодії можуть бути як успішне провадження окремої слідчої дії (наприклад, проведення допиту у присутності і за участю експерта), так і отримання інформації (наприклад, у вигляді нових матеріалів, необхідних для надання висновку), а у кінцевому результаті – розслідування кримінального злочину;
- принцип роліової диференціації;
- принцип узгодженості.

Етапи підготовчих дій у випадку, коли експерт присутній на допиті або провадженні інших слідчих дій, та провадженні слідчої дії в присутності і за участю експерта, потребують узгодженої взаємодії слідчого та експерта.

Основними засобами досягнення такої взаємодії є її планування та уточнення і доповнення під час підготовки і провадження слідчих дій.

На жаль, вчені криміналісти [4, 6] і практичні працівники, розглядаючи питання планування як окремих слідчих дій, так і розслідування загалом, основну увагу приділяють взаємодії слідчих з оперативними підрозділами міліції. Питання планування взаємодії з експертами та експертними установами переважно залишається поза увагою.

Висновки. Отже, питання взаємодії слідчого і експерта потребує подальшого комплексного вивчення методами таких наук, як криміналістика, кримінальний процес, управління і психологія. Результати такого вивчення, а саме – принципи і конкретні форми взаємодії, повинні отримати правове затвердження.

1. *“Про судову експертизу”*: закон України від 25 лютого 1994 р. із змінами від 9 вересня 2004 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1994. – № 28. – Ст. 232; 2003. – № 27. – Ст. 209. zakon.rada.gov.ua/go/4038-12. 2. *Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України”*: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України). 3. *Сорокотягин И. Н. Криминалистические проблемы использования специальных познаний в расследовании преступлений: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Свердловский ордена Трудового Красного знамени юридический институт*. – Екатеринбург, 1992. – 29 с. 4. *Криминалистика: учеб. / под ред. Р.С. Белкина*. – М.: НОРМА-ИНФРА М, 1999. – 971 с. 5. *Порубов Н. И. Научная организация труда следователя*. – Минск, 1970. 6. *Селиванов Н. А. Основания и формы применения научно-технических средств и специальных знаний при расследовании преступлений // Вопросы борьбы с преступностью: Сб. ст. / ред. кол.: Н. И. Карпец. (отв. ред.) и др.* – М.: Юридическая литература, 1968. – Вып. 7. – С. 111–139.